

SzövegZAJLÁS

1 Hogy miért kezdtem írni ezeket a jegyzeteket? Először is: távolra kerültem attól, ami egész eddigi életemet (épp a minap lettem harmincéves) átfogta és meghatározta: az írástól. Távol kerültem az emberektől és saját érzéseimtől. Valamivel több, mint két éve átéltem egy természeti katasztrófát, aminek a lelkemben lerakódott törmelékeit azóta sem tudtam eltakarítani: egy szakítást. Kellemetlenül, drámaian vagy csak egyszerűen kurtán-furcsán végződő szakításban volt már részem nemegyszer. Ez azonban más volt: megrendülés. Olyan megrendülés, amely kiforgatott alapvetéseimből, és ahogy tegnap egy pszichológus barátom mondta, valószínűleg azóta tartó identitásválságba taszított.

Ezt elég találónak éreztem. Nem vagyok pszichológus, bár szenzibilis és tanult ember vagyok, és ennyiben vannak fogalmaim is az emberi működésről, de mégis fenntartom magamnak az írói jogot, hogy ebben az önvizsgáló szövegben közhelyekkel folytassak fogalmi és másfajta küzdelmet. Emellett fenntartom az írói jogot a magam számára, hogy ez a szöveg az érdektelenség esztétikai terepén mozogjon. Tízennégy éves intenzív írói gyakorlatom ugyan jelentős technikai tudással vértezett fel, amely bizonyos trivialisokat már az ujjamba ültetett, ám éppen azért, hogy újra magamra csodálkozhassek, a törekvés nem az esztétikai különösség irányába fogja hajtani a szövegzajlást, hanem éppen ellenkezőleg: kérdésirányában – jelen szándék szerint – az evidenciák felé kérdez vissza. Éppen ezért fenyeget az a jámbor veszély, hogy közhelyessé és érdektelenné váljon bármi, amit most írok.

Emellett fenntartom azt az írói jogomat is, hogy műfajilag meghatározatlanul írjak bármiről, éppen azért is, mert nem rendelkezem előzetes szándékkal a szöveget illetően. Az írás folyamata számít, noha – és ennyiben nem csupán írói tapasztalataimat, hanem gondolkodásbeli módszereimet alkalmazva – tagoltságra törekszem. A jól tagoltság és a pedantéria itt nem az olvashatóságot, hanem a megragadhatóságot, a megérthetőséget szolgálja, bár járulékos haszna, hogy ennyiben olvashatóvá is válik a szöveg.

Ez a szöveg a szöveg örömeit is keresi. Létrejön önmaga okán. Írni az írásért, a mondatalkotásért, az elemzésért. Ebből a szabadságból egy jelentős praktikus előny is következik: míg regényeimet és novelláimat már kizárólag csak tömbösített időkből tudom írni, ha adódik legalább kettő vagy inkább öt-hat nap, és akkor is csak apámék vidéki nyaralójában, ahol a gondolataimat nem izgatja semmi, ezt a szöveget lopott órákban, szabad húsz percekben is folytathatom. Most például sok nap után térek ide vissza, ahogy ez a kiegészítő gondolat eszembe jutott, miközben a barátomra várok, aki most is, mint mindig, késik.

Kamaszkoromból rengeteg kisalakú vonalas füzet öröklődött át a frissen barkácsolt könyvespolcomra, amelyeket a gondolataimmal gyömöszöltem tele. Azóta sem nagyon lapozgattam ezeket a jegyzeteket, mégis elég éles emlékeim vannak az akkori szövegekről, és az emlékeimben, noha egyetlen mondatot sem tudnék most felidézni, ezek a szövegek értelmesek, és egyáltalán nem a felnőtt író lekicsinylő mosolyának múltbeli önmagára vonatkozó tárgyai. Azért, mert igaziak. Mert a benne szereplő mondatokat, gondolati egységeket, amelyek bármikor bármire vonatkozhattak, a felfedés valós vágya hajtotta.

Ezt keresem ismét. Meglazítani a pedantéria és a tömérdek napi munka méter vastag szarkofágját, hogy feltörjön alóla lényem radioaktív hulladéka, az életöröm és az életigenlés.

Pedantéria

Szeretném elkerülni az álpszichológiai fecsegést, a vulgár-freudi okoskodást.

Mi jut eszembe arról, hogy rendszerető, sőt, rendszerező ember vagyok? Ilyen szempontból, ha önjellemzésbe bocsátkozom, fontos megjegyezni, hogy nem vagyok például körülményeskedő. Nem molyolok. Ellenkezőleg: úgy szövik rendszert az életem, a tevékenységeim, a gondolataim köré, hogy a falakon túl leselkedő, fenyegető élet kihívásaira a lehető leggyorsabb és leghatékonyabb választ adhassam. Megoldani az életet. Elsőként érni célba. Ügyesnek, praktikusnak, találékonynak lenni. Ebben pedig – régóta tudom – nem sok játék és életöröm marad.

Ha az elmúlt időkben keveset olvastam, gyorsan elolvasok pár könyvet. Ha eszembe jut, hogy elrongyolódtak a ruháim, gyorsan veszek két pár zoknit. Ha régen éltem társasági életet, összehívok pár barátot. De az erő kifejtéseim nem csak kis dolgokra vonatkoznak: miután elköltöztem szüleimtől, éveken át küzdöttem az otthontalanság érzésével, amelynek a megoldására semmi reális válaszlehetőség nem mutatkozott. Amikor az érzelmeim felhőjéből kiemeltem a fejem, minden körülményeskedés és terhes filozofálás nélkül vettem egy lakást. Ebből persze adódott egy sor újabb és kisebb, elhárítandó akadály. El is hárítottam őket. Itt ülök a nagyon szépen berendezett, kényelmes és otthonos lakásomban, ami én vagyok, egy az egyben kivetülése az énemnek. Erről eszembe jut, hogy érző embernek ismernek, és én is érző, figyelmes embernek ismerem magam. Akkor ez a szarkofág talán azért épült, mert radioaktív hulladéknak képzeltem azt, ami természetes, érzéki és szép? Ha ez igaz, akkor ez a néhány lélegzetvételnyi bekezdés máris igazolja számomra, hogy önkéntelenül íródik, és magát hozza létre: nem én hajtom a szöveget, ennyiben pedig a saját belső kérdéseire is érzékeny, esetleg lehetséges válaszokat talál.

Tegyük fel, hogy a szöveg organikus működése hitelessé teszi a kérdéssíriányait, és reálissá a lehetséges válaszait. Miért hittem akkor radioaktív hulladéknak az érzelmeimet? Vagyis honnan a félelem?

Menjünk tovább. Az a sejtésem, hogyha erre a szöveg belső csigavonalai valaha kirajzolnak lehetséges válaszokat, azok nem erőből és nem itt, ezen a helyen fognak megszületni, hanem sokkal később, olyan pontokon, amelyeket látszólag nem ez a kérdés hívott életre, és mégis, figyelmem kell ettől fogva erre a kérdésre is, hogy észrevegyem ezeket a véletlenszerűen kirajzolódó pontokat.

Gyakorolni a szorongás elengedését: az, hogy most jegyzeteket írok, nem a napi fontosnak hazudott munkától veszi el az időt, hanem segít formákat rajzolni a magányomba, a lakásom terébe, amit – egy sikeres harmadéletpálya végéhez érve – ürességgel, szorongással és örömtelenséggel béleltem ki. Mondjuk ki: nem találok a helyem, és bár a nappalokat rendíthetetlenül és nagy odaadással végigdolgozom, az estékkel képtelen vagyok megküzdni.

Adódik egy ellentmondás: újabb szabályokat létrehozni, hogy kievickéljek a túlszabályozott életemből. Ellentmondásosnak hangzik, én mégis hiszek benne. Vannak gyöngéd és segítő szabályok. Soha nem tanultam meg egyedül eltölteni az estéket, ezért a két évvel ezelőtti megrendülésem óta menekülök az éjszaka magányos démona elől, lehetőleg be a városba, ahol sokan vannak, és ahol pillanatokra, és a részegségtől elringatva egészen a másnap reggelig megfélelkezhetek magamról. Létrehoztam egy szabályt: nem megyek

be. Itthon maradok, és megtanulom a lakás csöndjét. Olvasok, esetleg ezt a szöveget folytatom. Megnézek egy filmet. Kibiciklizek a Duna-partra. Ez a szabály: jó szabály, mert valamit megszéliídít. Legalábbis ebben bízom.

Kint és bent

Amit még nagyon régen, fiatakként megtanultam, hogy a neurózisnak a befelé tekintés a melegágya. Ahhoz, hogy az ember felszabadítsa a tudatát, kifelé kell tekintenie magából. Egy tárgyat szemügyre venni, egy dologgal, tevékenységgel lekötnie magát. Széles ennek a skálája: a figyelemelterelés mint bambulás ugyanúgy idetartozhat, mint egy tudományos kérdés elmélyült vizsgálata. A lényeg, hogy ne magunkban, a saját érzelmeimben és működésünkben vájkálódjunk, mert az, mint egy spirál, egyre szűkebb körbe ér, és végül, mint az örvény, végérvényesen magával ránt. Vajon ez szélsőséges gondolkodás-e? Vagy azt kell hinnünk, hogy mindennek megvan a helyes aránya. A legelvontabb kérdés vizsgálatakor is tudni magunkból, a saját tapasztalatainkból merítkezni, hogy érzékenyen és arányosan tudjunk más dolgokhoz nyúlni, ugyanakkor egész életidőnkben fenntartani az igényt, hogy a figyelmünk valamire, valami tőlünk függetlenre irányuljon.

Ha analógiát keresek az írással, akkor most épp helyben vagyunk: amióta ezt a szöveget írom, érzem, hogy minden mondata súlyos és absztrakt, önreflexív és fullasztó. Ez ugyanakkor elengedhetetlen is: egy öncélú szöveg (mint ahogy minden szöveg, ami nem levél vagy funkcionális céltermék) minden esetben meg kell hogy határozza a saját keretfeltételeit. Olykor a regény is (gondoljunk csak Márton László munkáira) kialakítja az olvasó tekintetjárásának irányait. Vagy legalábbis javaslatokat tesz erre a szöveg olvashatósága érdekében. De a műfaj-meghatározás vágya és kényszere is sokszor megjelenik szépirodalomban. Az elméleti irodalmakat azért nem említettem, mert ott ez nemhogy kézenfekvő, de egyszersmind elengedhetetlen is.

Érezni kell azonban, hogy ér véget a szabályalkotás, mikor ér körbe a kerítés, hol vannak a szélek.

Az a vágyam, hogy ez a szöveg teret adhasson egészen konkrét kérdések kidolgozásának is, elmélyülten vehessen majd szemügyre irodalmi, zeneesztétikai kérdéseket, vagy problémákat a videó- és filmkészítéssel kapcsolatban, mint ahogy leírhattam napi tapasztalatoikat, és elemezhessem őket.

Egy olvasmányélmény:

Fritz Riemann; A szorongás alapformái

Minthogy az alábbi szöveg nem a kritikai reflexió körébe tartozik, hanem, ahogy jeleztem is, olvasmányélményről adok számot, így a történethez hozzátartozik az is, hogy a könyvet pszichológus volt barátóm nyomta a kezembe. Ritkán találkozzunk, és a találkozásaink alkalmával komoly harcot vívunk egymással. Egyikünknek sem volt jó kedve: ő a munkahelyi problémái miatt frusztrálódott, én pedig egyszerűen egy nehéz napon voltam túl, közvetlenül azután, hogy elhatároztam, életemben először szembenézek a magánnyal, és megpróbálom megszéliídíteni az éjszakai démonjaimat. Neki fáj, hogy elégedetlen vagyok velünk kapcsolatban, és úgy érzi, elvárásokat támasztok vele szemben, nekem fáj, hogy csakugyan nincs kapcsolatunk. Kettőnk történetét az is megfejei, hogy – bár sok éve nem vagyunk együtt (talán soha nem is voltunk igazán) – tartós és inspiratív szellemi kapcsolatunk explicit erotizáltsággal terhes. Kicsit úgy, mintha folyamatosan lebegne előttünk az ígéret, hogy egyszer még majd együtt leszünk.

Miután átvészeltük a beszélgetés kezdeti viharait, a vádaskodásokat, a marcangoló és féldühödtt reflexiót, az indulatoktól félrecsatornázott elemzési hadjáratokat, mellém tilt. Ő tette le a fegyvert. Én pedig mesélni kezdtem az őszinte félelmeimről. Annyira persze még nem tapasztalt gyakorló terapeuta, hogy figyelembe tudja venni a másik teherbírást,

és noha mostanában gyakran totális rezignáltságot színlelek a környezetemnek, az, hogy patológiásnak minősített, mégiscsak fáj. Még akkor is, ha közben nevettem. Azt mondta, a két évvel ezelőtti szakításnak semmi köze nincs már az elvesztett személyhez. Valahogy vagy valamiért egy identitásválságba kulminált a másik elvesztésének traumája.

Elmesélt egy történetet egy fiúbarátjáról, aki sikeres a munkájában, de narcisztikus, és egy olyan lánnyal kötötte össze az életét, aki akarategyenge, szervilis, és feltétel nélkül képes szeretni. Persze a feltétlenséget ironikusan mondta, jelezve, hogy nem létezik feltétel nélküliség, mint ahogy ezt a barátjának a története is igazolta. A lány, miután megtalálta valós vagy vélt énjét (ennek részleteire nem tért ki a mese), elhagyta a fiút, aki azóta is képtelen újraalkotni belső világrendjét.

Miközben mesélt, nem tudtam elhessegetni a gondolatot, hogy mindez talán csak egy parabolikus tanmese, amit épp nekem rögtönzött. De aztán előhúzott a táskájából egy könyvet, és azt mondta, hogy ezt annak a barátjának szánta, de most mégis inkább nekem adja.

Így került hozzám *A szorongás alapformái*.

Azért biggyesztem ide az elejére, épp csak egyetlen mondatban a következőket, mert az irrelevanciáját akarom jelezni, illetve azt, hogy ez a kritikai észrevétel semmilyen módon nem határozza meg a könyv tartalmához eddig kialakult viszonyomat: mindössze egy könyvekkel foglalkozó ember észrevételei. A magyar fordítás érezhetően tele van a fordító értetlenségével, a könyv hemzseg a stilisztikai baklövésektől és elírásoktól.

A szerző négy nagy típust rendel a szorongás általános létközérzetéhez: szkizofrén, depressziós, kényszeres és hisztérikus.

Ami nem lektorálási, hanem sokkal inkább szerkesztésbeli-tartalmi kérdés, az a szöveg redundanciája. Körkörösén zajló szöveg, amely úgy próbálja elmélyíteni a lassú építkezéséből megszerezhető tudást, hogy újra és újra megvilágítja ugyanazt a problémát, mindig egy kicsit más aspektusból, egy kicsit más fénytörésben, más példákon keresztül. Ennyiben nem kifejezetten tudományos munkáról, hanem okos ismeretterjesztő műről érdemesebb beszélni. A redundanciája ezzel együtt is zavar. A lassú szövegzajlás belső részletei nem a plaszticitást szolgálják, hanem a szétírtság érzetét keltik: dünnögő szövegmorajlás.

Mindez azonban lényegtelen részlet a tény viszonylatában, hogy ez egy nagyon jó szöveg. Tele bátor állításokkal. Az embernek, ha nem gyakorlott olvasója pszichológiai szövegeknek, időbe telik, míg kikomponálja magát és szeretteit a diagnosztikai leiratokból.

Amitől a könyv nagyszerű, az az, hogy kirajzolódik belőle egy határozott emberkép, ami alapján azt lehet mondani: ilyen a mi fajtánk. Szuperérzékeny a világra, és minden erejével azon van, hogy a világban-benne-létének formáit akár élete árán is fenntartsa. Retteg a közelségtől, retteg a távolságtól. A szövegekből (különösen a szemléltető történetek sorraiból) kétségbeesett szempárok, a másik után nyúló karok, sarokba kuporodó, láthatatlanságban szűkülő kisgyerekek rajzolódnak ki. Rámutat a rettegés és szorongás mimikáira, amit a mindennapokból ismerünk. A könyv tulajdonképpen (eddig: a könyv fele) azt állítja, hogy eltávolodunk önmagunktól, mert a tudati és érzelmi rendszer fenntartása fontosabb, mint az én integritása, ebből pedig egyenesen következik, hogy az ember kizsákmányolja és tönkreteszi saját magát.

Azon gondolkodom még, hogy vajon a könyv statikusnak ábrázolja-e az embert. Arra hajlok, hogy inkább igen, hogy egyszerűen minden tipológia – műfajából adódóan – a diverzitás és mozgásban ábrázolás hiányának betegségében szenved. Talán nem is az a zavar a szövegben, hogy nem jelzi az átfedés lehetőségeit, hogy a szerző mindössze egyetlen alkalommal fogalmazza meg, hogy egy személyben egyszerre több különböző szorongásos típus jellemző tünete is jelen lehet, hanem az, hogy egy ember alapvető beállítottsága is, kapcsolattól függően változhat. Van, amikor ő a távolságtartóbb, és van, amikor ő fél a másik elvesztésétől. Egy személyiség, azt sejttem, inkább tendenciákból áll. Ennek a szem előtt tartásától, bármennyire tipológiáról van is szó, nem volna szabad megfeledeznie semmilyen könyvnek.

Zárójelezett utólagos gondolat: vajon van-e bármi értelme (akár esztétikai alapon) annak a felvetésnek, hogy az egyes típusba sorolható emberek (tudva természetesen, hogy ez tipológia, és ennyiben absztrakció: senki nem sorolható egy az egyben valamely típusba) annak a vizsgálatnak is kitehető, hogy a környezet miként válaszol a tipikus tünetek-

re. A kényszerbeteg válhat neveltség vagy gúny tárgyává, amikor takarít, és megvallom, itt saját tapasztalatból indulok ki, míg – azt feltételezem – például egy depressziós vagy egy szkizofrén soha nem lehet nevelteség, legfeljebb idegesítő, unalmas vagy kisszerű.

Egy bon mot, ami az olvasás közben született: A szomatizáció a pszichoanalízis metaforája.

Irodalom

Gondolatok az eddigi irodalmi pályámmal, a jelenlétemmel, a szövegekhez való viszonyom alakulásával, az épp író és jövőben megírandó szövegekkel kapcsolatban. Mi az az irodalmi konzolidáció, és mi az a felnőttkori klasszicizálódás? Küzdelmem a mondattal: levélírási nehézségek.

Kezdem azzal, hogy nem bánom az írói szünetet. Négy könyvet írtam meg zsinórban, és most más felé fordult a figyelmem. Persze a bánkódás elmaradásához szükséges egyfajta elégedettség is. Nincs szorongás bennem például amiatt, hogy többé már nem vagyok író. Volt ilyen szorongásom még a kora húszas éveimben. A tapasztalat azt mutatja, hogy mindig folytatódik valami, ami szöveg, illetve hogy mindig író vagyok. De ha netalán ez az állapot valamilyen irracionális ok miatt felszámolódna, akkor éppen a megszűnt szünetné meg a szorongást is: nem lenne miért. A lényeg most csak annyi, hogy a *Győztesek köztársasága* c. regény megjelenése óta nem igazán írok. Belekezdtem ugyan egy elbeszéléskötetbe, aminek a koncepciója nagyon jól megragadható, tehát nem csak ürügyszerű, és alapvetően érdekel is mint dolog, mint gondolat, mint esztétikai problémakör, de valamiért egy ideje nem nagyon tudom írni. Az írás alapvető igényét, amelyet gyakran a helyzethez mérten aránytalanul szépre alakított, hosszadalmas, íróilag megmunkált privát levelekkel szoktam jóllakatni, most talán éppen ez a formátlan jegyzetelés elégít majd ki. Megengedem magamnak, hogy ne írjak irodalmat. Illetve, hogy ne akarjam erőszakkal különválasztani azt, ami egy ilyen szöveg írásának, és ami a „szépírásnak” a sajátja.

Napok óta hőség van, és én szótlán ülök a lakásomban. Dolgoznom nem kell sokat: hetente adódik egy-egy munka, ami jól fizet, a többi napon itthon vagyok. Nem zavar a meleg. Az elmúlt években kialakult az a szokásom, hogy csak tömbösített időkből, apámék balatoni nyaralójában tudok írni. Nyáron, mivel apámék pedagógusok, leköltöznek. Ilyenkor nemigen van miért lemenni. A strandok forró és nyüzsgő rovarterráriumhoz hasonlítanak, izzik a domboldal, perzsel a levegő, apámék a ház körül, a szőlőben szöszmötölnek. Év közben viszont nincs senki a faluban. Csopak is kihalt, a szőlő, a domboldal is kihalt. Ilyenkor, ha találok magamnak egy hetet az évben, amit az írással tölthetek, a magány is megnyugtató. Különvölök az érzéstől, hogy valamiről lemaradok. Az első két nap azonban soha nem írással telik, hanem az átálással. A belső ritmusom megváltozásával: lelassul a lélegzetem, beleolvadok a tájba.

Ez történik most itthon is. Szótlán vagyok, még zenét sem hallgatok. Az estétet itthon töltöm, egyedül, és ugyanúgy, mint azokban a kitüntetett csopaki hetekben, zajlik a belső párbeszéd. Annyi biztos, hogy hagyni kell, ha jön, mert biztosan nem véletlenül követeli meg a saját idejét. Hagyni kell, hogy kibeszéljék magukat a dolgaim. Néha rájuk nyitok – tudati önreflexió –, belehallgatok, merre jár, hol tart a gondolatfolyam. Örömmel és némi nyugalommal állapítom meg, hogy már nem nagy horderejű dolgokon tanulmányozok, hanem kisebb jelentőségűeken. Nincs bennem semmilyen vihar, hullámverés. Egyre nyugodtabb a folyó felszíne: csendesen zajlik.

Harmincéves lettem. Ez már határozottan más. Húszas éveim dolgait lezártam, szinte semmilyen korhoz kötődő problémát nem kellett átmentenem. A kényszer elvégezte helyettem az összes kötelességem, s hogy megpihenhessek, a kényszert is elhagytam. Legalábbis lepassztottam. Most újra a meggyőződést, az örömet keresem az életben. Vajon van-e még örömöm az írásban, az emberekben, a főzésben, kisebb dolgok elvégzésében, és vajon tudok-e szeretni?

Most nem magamra nyitok, hanem kilépek a partra, hogy belehallgassak a morajlásba: igen. Van örömöm. Érzékeny, tünékeny és egyelőre nehezen meghatározható állapot, de határozottan érzékelhető. Látok egy mosolyt, és nem kizárt, hogy ez az én mosolyom.

